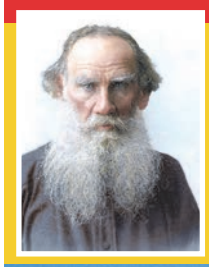
ÆРДХУАРДДЗИЙНАДÆЙ УÆЗЗАУДÆР УАРГЪ НÆЙЙЕС – ÆЦÆГ ÆЙ АЙДАГЪДÆР ХУÆРЗЗÆРДÆ ЛÆГ ФÆРАЗУЙ ХÆССУН!..

Лев ТОЛСТОЙ (1828-1910), финсæг: «Адæми хæццæ хæларæй цæрун æнæмæнгæ кæнуйнаг гъуддаг æй. Адæймагмæ хуарз цæстæй ку нæ кæсай, уæд цардди дæ ахсгиагдæр ихæс не 'нхæст кæнис... Адæймаг растæй ку цæра, айдагъдæр уæд æй сæребарæ. Рæстдзийнадæ ба зунди фæрци иссеран ес...»

Цæун райдæдта 1993 анзи мартъий

Дигорæ

№44 (1060) 2026 анзи 14 ноябрь – геуæргобай мæйæ

Аргъ 1 туман

АДÆММÆ СÆ ХУÆРЗАГАДÆ ЦИТГИН КУ УА, УÆД АЛКÆДДÆР ТУХГИН УОДЗÆНÆНЦÆ!..

АЛЦÆМÆЙДÆР АЛÆМÆТТАГДÆР – НÆ АДÆМТИ ХÆЛАРДЗИЙНАДÆ!..

Кавкази цæрæг адæмтæн сæ ирисхъæ уотæ рауадæй, æма недзамантæй ардæмæ æнсувæреуæг кæнунцæ. Се 'хсæн рахастдзийнæдтæ еци-еу æмхузон кæми адтайуонцæ – еу адæмихатти, тогæй хæстæг муггаги 'хсæн дæр ма хабæрттæ алкæд æма алцæмæй æнæлазæ ку нæ фæуунцæ. Уотæ кавказаг адæмихæттитæй кедæр æхсæн хæлхъойтæ æма буцæутæ дæр рауайиуонцæ. Фал си еске ести бæлахи ку бахауидæ, фидбилизæй тæссаг ку исуидæ, уæд ин фæййагъаз кæнунмæ æрбамбурд уиуонцæ иннæ адæмихæттити минæвæрттæ. Идæрдтæбæл нæ дзордзинан, фал дæнцæн æрхæсдзинан æрæгий цаутæ. Бæлвурдæй – Гурдзий тогмондæгтæ Абхазийæн фудмиутæ искæнунмæ ку багъавтонцæ, уæд абхазæгти æмварс æрбалæудтæнцæ Кавкази еугур рауæнтæй тугъдонтæ. Уой фæдбæл Абхазий адæмон финсæг Баграт Шинкуба уотæ финста: *«Еци тухст æма аруд бæнтти не 'нсувæртæ – абазинæгтæ, кæсгæнттæ, адыгтæ, цæцæйнæгтæ, ирæнттæ – балæдæрдтæнцæ, абхазаг адæмæн бундзагъдæй тæссаг ке æй, уой, æма гæрзефтонгæй сæдæгæйттæй цудæнцæ Абхазийæн фæййагъаз кæнунмæ. Фæсевæд барвæндонæй ивулдæнцæ арти содзæг Абхазимæ, æхгæд арæнтæ, хуæнхон æфцæгтæ, кæмттæ – нециуавæр цæлхдортæ сæ уорæдтонцæ. Цæмæннæ? Нæ истори нин ка зонуй, е еци фарстайæн дзуапп æнцонæй иссердзæнæй. Нæ историон ирисхъæ, не 'гъдæуттæ, нæ культури уедæгтæ 'нцæ еу – е æй не 'нсувæрдзийнади игурæн. Еци æнсувæрдзийнади фæрци агрессоран æ цъумур фæндитæ æ хъури фæххастæнцæ…»*

Аци æма æндæр ауæхæн хабæрттæбæл расагъæс кæнгæй, адæймаг æрцæуй еу ахсгиаг хатдзæгмæ.

4

Хузæ ист æй социалон хизæгтæй.

АХСГИАГ МАДЗАЛ

ЕУМÆЙАГ ДЗИККАЙÆЙ БЕРÆ ЦАРВ ÆРТÆСУЙ!

Уотæ кæд нæ рагфидтæлтæ дзориуонцæ, уæддæр е 'цæгдзийнадæ ба нури доги дæр зунддæттæг æй. Æцæгæйдæр, еумæйагæй ка архайа, уонæн фулдæр бантæсдзæнæй, нури æзмæнст рæстæгути æдасдæр уодзæнæнцæ. Хумæтæги нимад нæ цæуй аци анз дæр Уæрæсей адæмти еудзийнади Анзбæл. Æма е нæ бæсти дзиллитæн æхцæуæн ке æй, уомæн ба æвдесæн æнцæ еугур регионти дæр ци берæ зæрдæмæдзæугæ аллихузон мадзæлттæ арæзт цæуй, етæ.

Уонæн сæ агъазиаудæртæй иссæй, æрæги Мæскуй Национ центр «Уæрæсе»-й ци музыкалон-хореографион фестиваль «Хоровод. Элегия единства» рацудæй, е.

Нæ бæсти хуæздæр аййевадон коллективти хæццæ си архайдта Паддзахадон академион ансамбль «Алан» дæр. Уонæн сæ еугуремæн дæр хуарз равгæ фæцæй сæ адæмихæттити национ культурити цæмæдесдзийнадæ кафт æма зари æвзагæй ирдæй равдесунæн.

Мæскуйæгтæ æма нæ бæсти сæйраг сахари æгæрон берæ иуазгутæ хъæбæр æхцæуæнæй исæмбалдæнцæ нæ номдзуд «Алан»-и аййевадон алæмæтдзийнадæбæл. Е син сæ зæрдитæ бароxс кодта æнæгъæнæ дуйнебæл зундгонд кафт «Симд»-æй, æ солисттæ ба адтæнцæ Дзанæгати Зæринæ æма Гогичати Аслæнбег.

Не 'мзæнхон артисттæ ма архайдтонцæ кадгин изæри кæронбæттæни номер «Перепляс. Наш народ – в хоровод»-и, е æрбайеу кодта кафти еугур коллективти, куд национ хореографион берæхузæнондзийнади символ.

РАФИНСЕТÆ ГАЗЕТ «ДИГОРÆ»

ГАЗЕТ 2027 АНЗИ ФИЦЦАГ ÆМБЕСÆН РАФИНСУНИ АРГЪ ÆЙ 394 СОМИ 38 КЪАПЕККИ (ТУГЪДИ ÆМА ФÆЛЛОЙНИ ВЕТЕРАНТÆН БА – 345 СОМИ 48 КЪАПЕККИ)

ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» РАФИНСУН ÆНГЪЕЗУЙ «УÆРÆСЕЙ ПОЧТИ» ЕУГУР ХАЙÆДТИ ДÆР, УÆДТА ПОСТХÆСГУТÆМÆ.

ВАСИЛИЙ ЦИТГИЙНАГ (цардæй 330-379 æнзтæмæ хæстæг), кæристон дини архайæг, теолог: «Хуарз ракæндæ дзæгъæли некæд фесæфдзæнæй. Табедзæдзийнадæ ка итауй, е фæххайгин уй лимæндзийнадæй, зæрдхæлардзийнадæ ка федар

Æ ХÆДЗАРИ ХУАРЗ ÆГЪДАУ КÆМÆН УА, Е ГЪÆУБÆСТÆН УНАФФÆГÆНÆГÆН БÆЗЗУЙ!..

Цæгатиристойнаг иуазгутæбæл Цæцæни исæмбалдæнцæ хъæбæр зæрдиагæй

«КАВКАЗ, МÆ ФИДТÆЛТИ УÆЗÆГ, ДÆ ХУÆНХТÆ – ДЗИЛЛИТÆН ÆРДХУÆРÆН...»

Нæ республики Хецауади Сæрдари фиццаг хуæдæййевæг **Атарти Геуæрги** æ сæргъи, уотемæй Цæгат Иристони минæвæртти къуар иуазæгуати адтæнцæ Цæцæни Республики. Сæ балций фæдбæл дзоргæй Атари-фурт загъта:

– Нæ синхаг республики нин ци фембæлдтитæ адтæй, уони ахедундзийнадæ хъæбæр агъазиау æй. Етæ бæлвурдæй иссæнцæ уой æвдесæн, æма нæ еугурей дæр фæндуй, цæмæй кæрæдзебæл æхцулдæр уæн, нæ кæрæдзей æгъдæуттæ æма фæткитæ, культурæ, истори æма абони цардиуагæ хуæздæр куд зонæн, ка ни лæгдæр æй, зæгъгæ, уой айдагъдæр аййевади, науки æма спортивон ерисги куд бæлвурд кæнæн, нæ кæстæртæ кæрæдземæн æрдхуарддзийнадæй хеуонæй-хеуондæр куд кæнонцæ.

Æ еци загъдмæ гæсгæ куд нæ батæходуйтæ кæнæн советон доги цаутæ æма хабæрттæмæ. Уæд цæйбæрцæбæл цийнаг нин адтæй нæ адæмти æнсувæрдзийнадæ, цæйбæрцæбæл берæ аллихузон еумæйаг мадзæлттæбæрæгбæнттæ арæзт цудæй. Уæлдай зæрдæмæдзæугæй исфедауиуонцæ нæ национ литературити æма аййевæдти еумæйаг бæрæгбæнттæ. Не ’нсувæрти æма хуæрти хузæн зæрдтагон нин адтæнцæ Цæцæни артисттæ æма финсгутæ: номдзуд кафæг Махмуд Эсамбаев (Цæгат Иристони ин тогæй хæстæгутæ дæр адтæй, уæдта, «Я буду танцевать», зæгъгæ, æ кадæн ист æ фидæ Алисултани роли рагъазта нæ номдзуд Тæбæхсаути Бало), театр æма киной артист Дагун Омаев (æ præстæги рагъазта цалдæр цæгатиристиойнаг кинонивеми, аккаггонд ин æрцудæй Цæгат Иристони адæмон артисти кадгин ном), Цæцæн-Мæхъæли адæмон поэтессæ Раисæ Ахматова… Сæ еугурей нимад дæр нæ фæууодзæнæ.

Цæцæйнаг финсгути уадзимистæ нæ мадтæлон æвзагмæ тæлмацгондæй мухургонд цудæнцæ нæ Цæгат Иристони газетти, журналти. Зæгъæн, журнал «Мах дуг»-и цæцæйнаг номдзуд поэт Абузар Айдамиров, æ præстæги ин журнал «Мах дуг»-и ци æмдзæвгæ мухургонд æрцудæй ирон æвзагмæ нæ номдзуд поэт Хъодзати Æхсари тæлмацгондæй, уоми уотæ финста:

Кавказ, мæ фыдæлты уæзæг,
Дæ хæхтæ – дзыллæтæн æрдхæрæн
Цæргæсты ахстæттæм хæстæг
Уыди нæ дурын къæс, нæ цæрæн.

Бæлццон дæн… Иу дзыхъ, кæнæ къуыпп
Æнæсгæрст нæй мæнæн мæ бæстыл,
Мæ хохаг авдæны гуыпп-гуыпп
Хæссын ныййарæджы фæдзæхстау.

Мæ хъустыл уайы ма ныр дæр:
Дзырдта мын зарæджы йæ ристæ
Дзыцца. Йæ зарæджы мыртæ
Мæнæн ныфсы базыртæ систы.

Аци æмдзæвгæ бæлвурдæй уомæ гæсгæ æримистан, æма си поэт ци гъудитæ зæгъуй, уонæй нæ адæмти фæлтæртæн фæдзæхсуй, цæмæй нæ фидтæлти намус нин æрдхуæрæн уа, цæмæй уони хузæн хуæрзæгъдаугин æма хæларзæдæ уæн.

Æхсæв уа, бон – мæ цæстыл уад,
Куыд бырстой карз тохмæ фыдæлтæ.
Уыдысты се ’ндон риутæ уарт,
Сæ амонд хъахъхъæдтой фæлтæртæн.

Махбæл дæр нури æзнæт præстæгути уæхæн бон искодта, æма не ’знæгтæ бабæй нæмæ сæ фудвæндитæй æрбагъавææрбагъавæ кæнунцæ. Æма син гъæуама карз нихкъуæрд раттунгъон уæн, нæ Фидибæсти фарнæ абони дæр æма нæ исонибони фæлтæртæн дæр æнæгъæнæйдæр багъæуай кæнæн. Уомæн ба нæ æнæмæнгæ гъæуй нæ еудзийнадæ, цæмæй æмзунд-æмвæндæ уæн нæ тæходуйаг бæлдити æма нисанти сæрбæлтау архайди.

Гъе уæхæн гъудий хæццæ рацудæнцæ, нæ республики минæвæрттæн Цæцæни ци фембæлдтитæ адтæй æма ци мадзæлтти архайдтонцæ, етæ. Аци ахсгиаг гъуддаг арæзт ба æрцудæй Цæгат Иристони Сæргълæууæг **Сергей Меняйло** æма Цæцæни Республики Сæргълæууæг **Рамзан Кадырови** бадзубандигондмæ гæсгæ. Цæгат Иристонæй си архайдтонцæ нæ республики Сæрдари хуæдæййевæг **Алибегти Эллæ**, национ бастдзийнæдти министри ихæстæ præстæгмæ æнхæстгæнæг **Бæгъиати Алан**, Республикæ Цæгат Иристон-Аланий ахурадæ æма науки министри ихæстæ præстæгмæ æнхæстгæнæг **Андрей Швецов**, фæсевæди гъуддæгути фæдбæл Комитети сæрдари ихæстæ præстæгмæ æнхæстгæнæг **Дзгойти Станислав**, нæ республики уæлдæр ахургæнæн кустуæтти студенттæ.

Иуазгутæ сæ балций райдайæни деденгутæ исæвардтонцæ Ахмат-Хаджи Кадырови Кадгин мемориалон комплекси. Цæгат Иристони делегацийæн ба экскурси исаразтонцæ сахар Грознай зингæдæр рауæнтæбæл, базонгæ сæ кодтонцæ историон æма зæрдæбæлдарæн бунæтти хæццæ. Уой фæсте урухгонд æмбурди, Цæцæни Республики Хецауади Сæрдари хуæдæййевæг, мухур, национ политикæ æма æндагон бастдзийнæдти министр **Ильман Вахидови** хæццæ æрдзубанди кодтонцæ, ахурадæ, культурæ, спорт æма фæсевæдон политики еумæйаг проектбæл. Адтæй ма нæ республикити студентти æмдзубандий сесси. Атарти Геуæрги куд загъта, уотемæй регионти минæвæртти ауæхæн фембæлдтитæ федардæр кæнунцæ се ’хсæн берæвæрсуг рахастдзийнæдтæ.

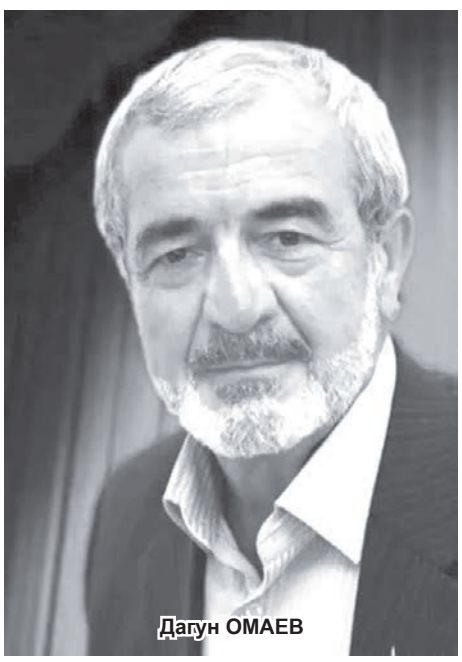
БИЧИЛТИ Алетæ

ТÆБÆХСАУТИ Бало

Махмуд ЭСАМБАЕВ

Дагун ОМАЕВ

ХУÆРЗАУОДУНДЗИЙНАДÆ

АГЪАЗ АХУРДЗАУ МАДТÆЛТÆН

Уæрæсей Социалон фонди цæгатиристойнаг хайадæ куд игъосун кæнуй, уотемæй сæрмагонд пособитæ фулдæргондæй федун райдæдта, ахурдзау студенткитæй æнгъæлдзау ка ’й, уæдта сувæллон кæмæн ес, уонæн.Пособий præстæмбес бæрцæ нуртæккæ æй 96 мин соми, гъома, раздæри хæццæ рабаргæй, цуппар хатти фулдæр.

Бонигон ка ахур кæнуй, еци студенткитæн æнгъæлдзаудзийнадæ æма сувæллон райгурди фæдбæл пособи евгъуд анзи райдайæнæй фæстæмæ нимайунцæ раздæри хузæн стипендий бæрцæмæ гæсгæ нæ, фал студенткæ кæми цæруй, еци регионы косунгъон адæмæн федаргонд фæцæрунæн гъæугæ тæккæ минкъийдæр хæрзтæмæ гæсгæ.

Феддон есуни барæ ес, астæуккаг профессион æма уæлдæр ахургæнæндæнтти, уæдта наукон косæндæнтти бонæй ка ахур кæнуй, уæхæн студенткитæн. Пособи фист цæуй, студенткæ бюджетон хайади æви æхе æхца федуни бундорбæл ахур кæнуй, уой нæ нимайгæй.

Феддони бæрцæ нисангонд цæуй æнгъæлдзаудзийнадæ æма сувæллони райгурди фæдбæл отпуски дæргъвæтийнæдзийнадæй:

– 140 къæлиндарон бони – хумæтæг райгурди præстæг;

– 156 бони – вазуггин райгурди præстæг;

– 194 бони – цалдæр сувæллонемæ æнгъæлдзау уни præстæг.

Пособи иснисан кæнуни туххæй студенткæ гъæуама æ курдиадæ бадæтта Социалон фонди цæгатиристойнаг хайади клиентон службæмæ, берæкъабазгин центрмæ, кенæдта ’й барвета паддзахадон лæггæдти портали фæрци. Социалон фонди хайадæ ахуради туххæй бæрæггæнæнтæ, уæдта æнгъæлдзаудзийнадæ æма сувæллони райгурди фæдбæл æнæкосунгъондзийнади præстæг æвдесæг медицинон документ байагоруй ведомствити æмгустади фæткæмæ гæсгæ.

Студенткæн ес æнгъæлдзаудзийнадæ æма сувæллон райгурди фæдбæл отпуск фæууни бонæй æхсæз мæйей дæргъи курдиадæ барветуни барæ. Еугур гъæугæ бæрæггæнæнтæ ку æрбафтуйунцæ, уæд пособи исæвæруни туххæй унаффæ рахæссунцæ 10 косгæ бонемæ.

Фарстатæмæ уæмæ кæд байзадæй, уæд уин ес **8-800-100-00-01** телефонæй Уæрæсей Социалон фонди еумæйаг контакт центрмæ лæвар бадзоруни барæ (Уæрæсей Федераций Социалон фонди цæгатиристойнаг хайади хизи кусти фæткæ: авдисæрæй цуппæрæнмæ – 9:00 сахаттемæй 18:00 сахаттей уæнгæ, майрæнбони ба 9:00 сахаттемæй 16:00 сахатти æма 45 минуттей уæнгæ).

Уæрæсей Федераций Социалон фонди цæгатиристойнаг хайади пресс-службæ

Советон хецаудзийнадæ нæуæг цардиуаги арæзтадæ ци хъæппæрестæй райдæдта, уонæн сæ фиццæгтæй адтæй: «Уæрæсей адæмихæттити барти Деклараци», федаргонд ке ’рцудæй, е.

АДÆЙМАГИ АМОНДГУН НЕКЕ ИСКÆНДЗÆНÆЙ, ÆХУÆДÆГ КУ НÆ БАЙАРХАЙА, УÆД!..

ÆМЗУНД-ÆМВÆНДÆЙ ÆМА ÆНГОМÆЙ КУД АРАЗÆН НÆ ЕУМÆЙАГ ЦАРДИУАГÆ!..

Уæхæн адтæй æрæги Дзæуæгигъæуи ци мадзал арæзт æрцудæй, уоми архайгути еумæйаг гъуди. Арæзт ба æрцудæй нæ республики Сæргълæууæг **Сергей Меняйлой** хъæппæресæй фембæлди хузи – æрæмбурд си 'нцæ, Цæгат Кавкази федералон зилди субъекти паддзахадон национ политикæ æнхæст кæнунбæл æнхæстгæнæг хецаудзийнади дзуапдæттæг оргæнти минæвæрттæ – Цæгат Иристони, Цæцæни, Дагестани, Мæхъæли, Хъæрæсе-Черкесий, Стъараполи крайы, уæдта Республикæ Хъирими æма сахар Севастополи национ гъуддæгути фæдбæл федералон агентади регионти 'хсæн управлений разамонæги ихæстæ æнхæстгæнæг **Илья Гусев**, Нацити 'хсæн рахастдзийнæдтæ præстмæ кæнуни фæдбæл Уæрæсей Федераций Æхсæнадон палати къамиси сæрдар **Владимир Зорин**.

Фембæлди архайгутæн зæрдиагæй райарфæ кæнгæй, Сергей Меняйло баханхæ кодта, сæ фæллæнтти ахедундзийнадæ æгæрон бæрзонд ке æй, уомæн æма паддзахадон национ политики фарстатæ æнтæстгинæй æнхæст кæнун уæлдай ахсгиаг æй Цæгат-Кавказаг федералон зилди фæзуæтти, æма уомæ гæсгæ регионы цæрæг аллихузон адæмихæттити æма динти минæвæрттæ 'хсæн рахастдзийнæдтæ хузæнонæй федар кæнунбæл æновудæй æма præстзæрдæй ка архайуй, уонæн сæ хъазауат уæлдай арфиаг æнцæ. Æма æ радзубандий уотæ баханхæ кодта:

– Цæгат Кавкази фæрсæй-фæрстæмæ, кæрæдзей лæдæргæй æма кæрæдземæн аргъ кæнгæй, хуарз синхагæн рагæй нурмæ дæр цæрунцæ алли адæмихæттитæ æма алли динти минæвæрттæ. Нæ еугурей ба еу кæнуй нæ Райгуræн бæстæ – Уæрæсе, нæ еумæйаг истори æма нæ кæстæрти рохс федæнбæл нæ еумæйаг бæрнондзийнадæ. Нацити æма динти 'хсæн лимæндзийнадæ 'й нæ еумæйаг хæзна, сабурдзийнади бундор. Нæ фидтæлти размæ, уæдта нæ фæсте ка цæруй, уони размæ еци хæзнатæ багъæуай кæнунбæл махæн æй нæ устурдæр ихæс. Гъо, абони разиннунцæ уæхæн тухтæ, æма адæмти 'хсæн æнæууæнкæ æма хæрандзийнадæ батаунбæл ка архайуй. Уомæ гæсгæ ба абони нæ ихæс æй, нæ хъауритæ байеу кæнгæй, уонæн аккаг нихкъуæрд раттун, сæ нихмæ æнгомæй федар фæллæууын.

Уой фæдбæл дзоргæй, Сергей Меняйло еума хатт баханхæ кодта, Цæгат Кавказ алкæддæр ке адтæй, нур дæр æй æма идарддæр дæр ке уодзæнæй уæхæн берæнацион регион, æмвæрстæ си ке цæрунцæ аллихузон адæмихæттитæ, кæцитæн кæд æма сæ цардарæзти æгъдæуттæ æма динтæ фæйнæхузон æнцæ, се 'мдзарди фæткæ ба еу æй – хуæрзсинхондзийнадæ. Уомæн æма Цæгат Кавказ син сæ еугуремæн æй сæ райгуræн хæдзарæ æма ин æ фарнæбæл еумæйагæй куд ма архайуонцæ.

– Нæ хестæртæ недзамантæй ардæмæ уобæл æновудæй архайдтонцæ, – зæгъуй Сергей Меняйло. – Алли præстæгути алли уавæрти уодуæлдайæй хъазауат кодтонцæ сабурдзийнадæ æма сæребарæдзийнади сæрбæлтау, цитгийнаг син адтæнцæ кæрæдземæн агъаз, аргъ кæнуни менеугутæ. Æма, махæн дæр нæ ихæс æй, еци æгъдæуттæ фæлтæрæй-фæлтæрмæ гъæуай кæнун æма сæ федауцæй хъæртун кæнун. Абони ба нæ бæсти багъудæй нæуæг зиндзийнæдти сæрти хезун, æма аци рауæн хъæбæр ахсгиаг æй еудзийнади фарста зæрдæбæл дарун, бæлвурд гъуддæгутæй æй цардгъон кæнун.

Абони нæ фæсевæдæй сæрмагонд æфсæддон операций ка архайуй, етæ кæд аллихузон адæмихæттити æма динти минæвæрттæ 'нцæ, уæддæр æмусхъæй нифсгун æма æхсаргинæй æнхæст кæнунцæ се 'фсæддон ихæстæ, сæрустур си ан.

Æ радзубандий ма Сергей Меняйло куд баханхæ кодта, уотемæй абони уавæрти уæлдай фулдæр ихæс æма бæрнондзийнадæ æвæрд цæуй алли разамонæгбæл дæр. Фæсевæд сæ разæнгарддзийнадæй цæмæй нифсхастдæр кæнонцæ, уой туххæй сæ хæццæ гъæуй никки æнгомдæр куст кæнун.

Адæмихæттитæ куд берæ 'нцæ, уотæ берæ 'нцæ культуритæ дæр, æма аци фарстамæ æмбурди архайгутæ раздахтонцæ уæлдай фулдæр æргом, берæ зæрдæмæдзæугæ гъудитæ загътонцæ æма фæндонтæ бахастонцæ, еци уодварнон хæзнадзийнадæ багъæуай кæнуни фæдбæл.

Еци бон ма нæ республики иуазгутæ архайдтонцæ «Мозаика Дружбы», зæгъгæ, Цæгат Кавкази адæмти национ-культурон центрти еци форуми дæр.

ГÆТИЙТИ Светланæ

Советон доги арæзт цудæй адæмти æхсæн хæлардзийнадæ æвдесæг берæ аллихузон мадзæлттæ. Уонæн сæ агъазиаудæртæй адтæй аллианзон литературон бæрæгбон «Пушкини бæнттæ Цæгат Иристони». Уоми архайунмæ нæ бæсти алли рауæнтæй иссæуиуонцæ хъæбæр берæ иуазгутæ. Аци къарæ дæр ист æрцудæй еци бæрæгбони præстæг 1989 анзи ханси мæйи. Æнцæ си зундгонд финсгутæ (галеуæрдигæй рахесæрдæмæ): мæскуйаг поэтессæ Мария АВВАКУМОВА, ТОКАТИ Асæх, кæсгон поэт Алим КЕШОКОВ, цæцæйнаг поэтессæ Раисæ АХМАТОВА, БАСИТИ Мисост.

РÆСТМÆГЪУДИГÆНÆГИ ЗАГЪД – ЗУНДÆФТАУÆГ БÆРГÆ КУ УИДÆ...

Бæлццон бæхин бахъæрттæй еу гъæумæ. Æнафонæ кæнун байдæдта уотемæй, æма расагъæс кодта: «Кæд мæ ами еске исиуазæг кæнидæ...» Устурдæр гъæунги фæннæхстдæр æй æма уотемæй исхъæрттæй гъæуи астæу Нихæсмæ. Æхе æгъдаугинæй равдиста, ци лæгтæ си бадтæнцæ, уонæн зæрдиагæй салам равардта... Фал... Раздæхæ нæмæ, нæ иуазæг уодзæнæ, зæгъгæ, ин си зæгъæг неке разиндтæй. Æма æ нади кой кодта идарддæр. Нихæсæй еуцæйбæрцæдæр ку исевгъудæй, уæд æ фурмæстгунæй гъæубæсти дæр нилгъиста æма æхе дæр.

Нихæси бадгутæй æй кадæртæ фегъустонцæ æма сæмæ дессаг фæккастæй, дууæ ælгъисти ке ракодта, е. Гъуддаг исбæлвурд кæнуни туххæй ин æ фæсте еу лæхъуæни фервистонцæ. Е æй ку баййафта, уæд æй фæрсуй:

– Хуарз лæг, гъæубæсти хъæбæр дести бафтудтай. Ке сæ ралгъистай, е лæдæрд æй – æнæгъдау разиндтæнцæ, еблагъуæ дин си неке загъта. Фал ма дæхе ба цæмæн ралгъистай?

– Мæхе ба ралгъистон, – нийнæфтæй бæлццон, – мæ нецæйiагдзийнади туххæй. Гæрр, ауæхæн устур гъæуи дин еунæг хæлар дæр ма разиннæд...

* * *

Советон доги. кумæдæриддæр – Астæуукаг Азимæ, Прибалтикæмæ, Фæскавказмæ – фæццудайсæ, алкæмидæр дæбæл æхцæуæнæй исæмбалдайуонцæ, зæрдиагæй дæ исиуазæг кодтайуонцæ. Абони ба? Советон Цæдеси фехæлди фæсте ниддехтæ ан, кæрæдземæн исæцæгæлон ан, кæддæри табедзæдзийнадæ фæццидæр æй.

Мишель де МОНТЕНЬ (1533-1592), французаг философ: «Цæрæгойтæмæ ес еу бафæнзуйнаг менеуæг. Еу домбай, зæгъæн, иннæ домбайæй цийфæнди ку тæрса, уæддæр æ цагъар некæд исуодзæнæй, еу бæх ба – æндæр бæхи цагъар...»

* * *

Цæрæгойти ауæхæн зундирахаст цæмæннæ нæ разиннуй, лæмæгъдæр си ка 'й, уони цагъайрæгти хузи исдæлбарæ кæнунбæл ка архайуй, еци паддзахæдти бодзотæмæ. Уони фудæй æнцæ, дуйней цидæриддæр хæлхъойтæ цæунцæ, етæ.

Василий СУХОМЛИНСКИЙ (1918-1970), украинаг номдзуд ахургæнæг: «Дæ алли ракæндæ дæр фæббæрæг уй иннæ адæмбæл; дæ фарсмæ ма адæймаг ке ес, е ди ма уæд иронх...»

* * *

Бæргæ, аци загъдмæ байгъосгæй, сæ кеми ку æрцæуиуонцæ æ райгуræн Украини нури «разамонгутæ», æма ку банцайиуонцæ сæ рæбун цæрæг «еуварсаг» адæмихæттитæн æверхъаудзийнæдтæ аразунæй – уонæй етæ знаггадæ кæнунцæ сæхе «бундорон» адæмæн дæр.

Дейли КАРНЕГИ (1888-1955), американаг психолог: «Адæймаги уодигъæдæ уотæ конд æй, æма кефæндидæр фудгин кæндзæнæй æ фудуавæрти туххæй, æцæг æхе ба нæ...»

* * *

Абони адæмихæттитæй кадæртæ цидæр уæззау цаути æма æзмæнстити, сауæнгæ тугъдон хæлхъойти амæттаг ку исунцæ, уæд е кæд цидæр ахъелгути æма фудгæнгути бæлахæй фæууй, уæддæр адæм сæхуæдтæ ба кæми 'нцæ?

Устур Фидибæстон тугъди ветеран, Цæгат Иристони адæмон артисткæ Икъати Владимири кизгæ Берти райгурдбæл 14 ноябри æнхæст кæнуй сæдæ анзи (1926-2020).

Рабиндранат ТАГОР (1861-1941), индиаг номдзуд финсæг, философ: «Алли адæмихатт дæр гъæуама æ еугур медхъауритæ дæр гъæуама равдеса ænæгъænæ дуйней рази. Кæд дуйнейæн неци раттунгъон æй, уæд ин е ба гъæуама нимад æрцæуа национ фудракæндæбæл. Е рамæлунæй фуддæр æй, æма ин адæмти истори неци хузи ниххатир кæндзænæй».

АЛЦÆМÆЙ ДÆР АЛÆМÆТТАГДÆР – НÆ АДÆМТИ ХÆЛАРДЗИЙНАДÆ!..

Дуйней исконди æцæгдзийнадæ уæхæн æй, æма си рæстæгутæ хуарздзийнæдтæй дзиллити зæрдитæ куд барохс кæнунцæ, уотæ сæ зæрдрист дæр фæккæнунцæ цидæр æверхъаудзийнæдтæй дæр. Советон Цæдеси исарæзти цæйбæрцæ аллихузон адæмихæттитæ æрбайеу æнцæ, кæрæдзей лæдæргæй æма кæрæдземæн аргъæнгæй, цардбæллонæй араэтонцæ сæ бæлдтаг ирисхъи гъуддæгутæ. Уæдмæ цидæр сайтандзийнадæй фегъæстæ 'нцæ æма сæ Цæдес дæр фехалдæй, сæ кæддæри æнсувæрдзийнадæ дæр æрбасатар æй. Уогæ, æвæдзи, бустæги нæ фæддунд-далагъан æй, уæдта еци æверхъаудзийнадæ дæр хумæтæг адæми фæндæй арæзт не 'рцудæй. Азархæссæг сæ гириззаг «бодзотæ» адтæнцæ. Адæм ба сæ кеми цæун ку байдæдтонцæ, уæд æй æрлæдæрдтæнцæ, ци алæмæти хуарздзийнадæй фенæхай æнцæ, уой. Æма нур берæ зæрдæмæдзæугæ мадзæлттæ арæзт цæуй фæрци адæмти 'хсæн кæддæр цардгъонгæнæг рахастдзийнæдти фæрци. Еци гъуддаги æхе хуæрзгæнæгæй æвдесуй нæ республики Парламент – уæлдайдæр ба æ Сæрдар **Тускъати Тайморази** хъæппæресæй æнхæстгонд цæуй сæрмагонд программæ «Еудзийнадæ æма хæлардзийнади нæдтæбæл». Æ сæйрагдæр медес æй: Цæгат Кавкази адæмти 'хсæн хæлар рахастдзийнæдтæ федар кæнуни сæрбæлтау закъондæттæг къабæзти архайд фæййахедгæдæр кæнун. Æма рæстæгæй-рæстæгмæ арæзт цæудзæнæй хецæн республикити минæвæртти хæццæ фембæлдтитæ-фестивальтæ. Айразмæ Цæгат Иристон исиуазæг кодта Кæсæг-Балхъари Парламенти депутатти, хъæбæр зæрдæмæдзæугæ рауадæнцæ уой фæдбæл арæзт мадзæлттæ.

Æрæги ба Цæгат Иристони иуазæг иссæй Хъæрæсе-Черкесий Республики Парламентон делегаци, æ сæргъи Адæмон Æмбурди Сæрдар **Александр Иванов**, уотемæй. Зæгъун гъæуй уой, æма нæ дуурæ республики æнтæстгин æмгуст кæнунцæ берæ аллихузон социалон-экономикон, наукон æма культурон гъуддæгути. Се 'хсæн парламентон æмгустади фæдбæл дæр фарæ федаргонд æрцудæй Бадзурд.

Нæ дуурæ республикей æхсæн рагæйнурмæ дæр федар бастдзийнæдтæ ке ес, уой фæдбæл æрхæссæн ес хъæбæр берæ æвдесæнтæ. Зæгъун гъæуй уой, æма куд уоми, уотæ Иристони дæр ес еу номхæссæг муггæгтæ, æма сæ хæстæгдзийнадæ цитгин кæнунцæ æцæг æнсувæрон рахастдзийнадæй. Мадта зондзинайтæ уой дæр, æма Хъæрæсе-Черкесий хецæн гъæуæй – хуннуй Лабæ – цæрунцæ не 'мзæнхонтæ, æ бундорæвæргутæй ба еу адтæй нæ номдзуд Къостай фидæ Хетæгкати Леуан. Ардигон номдзуд лæгтæй беретæ Къостайæн адтæнцæ æ хуæрз æрдхуæрдтæ. Уæлæ ци къарæ мухур кæнæн, уомæ æркæсайтæ: ци хузæгонд си ес, уоми уинæн Хетæгкати Къостай æма æ хъæрæсейаг хуæрзæрдхуард Ислам Крымшамхалови сорæттæ. Уони тухкæй сæрмагондæй æрмæг мухур кæнæн 5-аг фарсбæл. Уой хæццæ ба ма уой зæгъуйнаг ан, æма аци дуурæ адæймаги кæрæдзебæл хъæбæр æновуд адтæнцæ, Къоста ма сауæнгæ æмдзæвгæ дæр ниффинста (1893 анзи), е 'рдхуарди кадæн:

Мне нравится, мой друг, что ты глядишь пытливо
И тщетно разгадать пытаешься меня,
Когда я говорю тебе полушутливо,
Что я устал любить, устал страдать любя.

Мне нравится твой взор задумчиво – глубокий.
Сомнения твои и непритворный страх,
Когда я говорю, что люди все жестоки,
Что нет небесного созвучья в их сердцах.

Не верь моим речам, исполненным проклятья,
Насмешки злой и лжи, – я им не верю сам,-
Напротив, верь что мы, как любящие братья,
Воздвигнем на земле один всеобщий храм.

Храм жизни трудовой, насильно недоступный
Сознательной борьбы, без пыток и крови.
Храм чистой совести и правды неподкупной,
Храм просвещения, свободы и любви.

Хетæгкати Къоста æма Ислам Крымшамхалов куд рæстуодæй æнсувæреуæг кодтонцæ кæрæдземæн, уой æнæ æримисгæ нæ фæцæнцæ мæнæ ци мадзали кой кæнæн, уоми дæр.

Мадзал арæзт ба æрцудæй Дзæуæгигъæуи оперæ æма балети Национ театри.

Хъæрæсе-Черкесий парламентаритæй уæлдай ма си архайдтонцæ Уæрæсей Федераций сенатортæ æма Уæрæсей Паддзахадон Думи депутаттæ, дуурæ республикей хецаудзийнади оргæнти минæвæртти, науки, культури, аййевади зундгонд архайгутæ, ахурадæ æма культури косæндæнтти æма æхсæнадон организаципи минæвæрттæ. Фестиваль нæ республики арæзт цæуй дуккаг хатт, æма æ нисан æй, ку зæгъæн, Кавкази раззагдæр æма зундгонддæр адæймæгутæ сæ фæсте ци культурон æма наукон бунтæ ниууагътонцæ, уони фæрци Уæрæсей адæмти еудзийнадæ æма хæлардзийнадæ федардæр кæнун.

Фестивали иуазгутæ фиццаг бал базонгæ 'нцæ, театри фойей сæрмагондæй ци равдист арæзт æрцудæй, уой хæццæ. Фæууинæн си адтæй Дзæуæгигъæуи Наукон центри æма Цæгат Иристони Архивон служби историон æма нури цардарæзти хабæрттæ æма цаутæ 'вдесæг цæмæдесаг æрмæгутæ, Цæгат Иристони национ-культурон еугæндти куститæ, уæдта скъоладзаути конд хузтæ «Кавказ» – нæ еумæйаг хæдзарæ», зæгъгæ, уæхæн темæбæл.

Форум игон кæнгæй, не 'нсувæрон республикæй иссæуæг иуазгутæн райарфæ кодта Цæгат Иристони Парламенти Сæрдар Тускъати Таймораз:

– Абони махæн æй устур бæрæгбон, иуазæгуати нæмæ æрбацудæнцæ не 'нсувæртæ синхаг республикæй, цæмæй æрдзубанди кæнæн, царди нин хъазарæй-хъазардæр æма нæ цардгъонгæнæг ка 'й, нæ еци уодварнон ахсгиагдзийнæдтæбæл – нæ хæлардзийнадæбæл, не 'нсувæрдзийнадæбæл, нæ еудзийнадæбæл. Етæ 'нцæ адæмти ирисхъи, нæ бæсти регионти ирæзти бундортæ, æма нур ци гъуддаг исаразтан, е еци бундортæ кæнуй никки федардæр, нæ адæмти бастдзийнадæ ба никки æнгомдæр.

Уой фæсте Тускъати Таймораз Цæгат Иристони Парламенти Кади гæгъæдитæ равардта Хъæрæсе-Черкесий Республики Адæмон æмбурди (Парламенти) Сæрдар Александр Ивановæн. Адæмон æмбурди депутатти къуарæн, уæдта Хъæрæсе-Черкесий Республики Хетæгкати Къостай гъæуи администраций сæргълæууæг **Гъæргинти Арсенæн**.

Иуазгути номæй фусунтæн райарфæ кодта Александр Иванов, уæдта е дæр нæ республики Адæмон Æмбурди (Парламенти) Кади гæгъæдитæй исхуарзæнхгин кодта Тускъати Тайморази æма цæгатиристойнаг парламентаритæй еу къуарей, уæдта ма нæ республики Кирови райони бунæттон хеунаффæйади администраций сæргълæууæг **Батиати Хъазбеги**.

Мадзали архайгутæн цæмæдесаг иссæнцæ Дзæуæгигъæуи наукон центри «Скифаг-алайнаг æртасæнти центр»-и сæргълæууæг, филологон наукити кандидат **Сælбити Тамерлан**, Хъæрæсе-Черкесий Паддзахадон историко-культурон æма æрдзон музей-фæдзæхст бунати директор, Адæмон Æмбурди депутат **Ханафий Хасанови**, Кайсын Кулиеви номбæл культурон ирæзти Центри директори хуæдæййевæг, педагогон наукити кандидат **Шамиль Хубиеви**, Цæгат Иристони Абайти Васой номбæл Социалон-гуманитарон æртасæнти Цæгат Иристони институти адæмон исфæлдистадæ æма литературти хайади хестæр наукон косæг Мамиати Изети докладтæ.

Ахургæндти радзубандитæ æма концертон программи архайгути аййевадæ кæрæдзей æййевгæй цудæнцæ. Сæ рæсугъд исфæлдистадæй иуазгутæ æма фусунти зæрдитæ барохс кодтонцæ Мариинаг театри симфонион оркестри музыканттæ æма оперон зартæгæнгутæ.

Дуурæ парламенти се 'хсæн ци æмгустади Бадзурд бафинстонцæ, уой æнхæст кæнгæй, иуазгутæ куд загътонцæ, уотемæй нур ба цæгатиристойнаг парламентаритæ гъæуама æнæмæнгæ бабæрæг кæнонцæ Хъæрæсе-Черкесси.

ХЕКЪИЛАТИ Маринæ

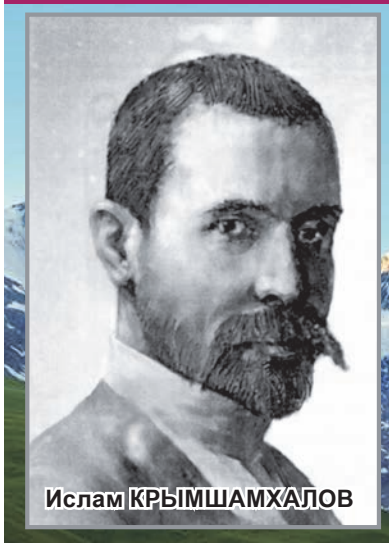

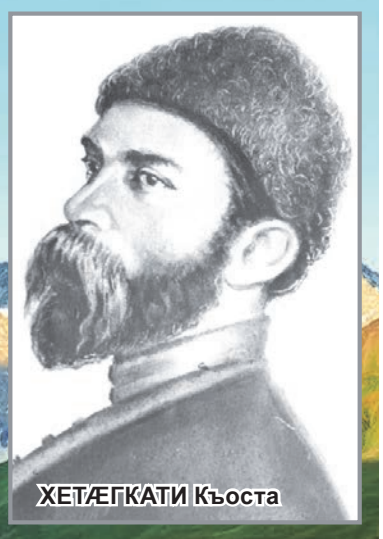

ХУЦАУ НИН ЦИ БАХАЙ КОДТА, УОНÆН СÆ АХСГИАГДÆР – ÆРДХУАРДДЗИЙНАДÆ!..

АДТÆНЦÆ ХУАРЗ ЛИМÆНТÆ ÆМА ÆМГЪУДИГÆНГУТÆ

Ислам КРЫМШАМХАЛОВ

ХЕТÆГКАТИ Къоста

Къоста æма Крымшамхалов айдагъ лимæнтæ нæ адтæнцæ, фал ма адтæнцæ æмгъудигæнгутæ дæр. Уобæл дзорæг æй Крымшамхалов æма Къостай еумæйаг зонгæ А. Захарови финстæг. Захаров 1894 анзи 27 апърели ци финстæг ниффинста, уоми игъосун кодта, зæгъгæ, Баталпашински хайади атаман Братков æ хæдзари хъæбæр уазал æма æвæндонæй «æгасцæуай» загъта Крымшамхаловæн, Къостай хæццæ лимæнæй цæруй, зæгъгæ, уой ку базудта, уæд. Гъуддаг уой медæгæ адтæй, æма Къостай номдзуд поэмæ «Кому живется весело?» мухури ку рацудæй, уæд поэми архайгутæй еу Братковмæ фæккастæй æхе хузæн…

Аци цаути фæдбæл уой фæсте дæр ма фæззиндтæй æндæр мухургонд æрмæгутæ. Фал абони уæнгæ некема рагъуди кодта: кæцæй цæунцæ Къоста æма Крымшамхалови лимæндзийнади туххæй фиццаг игъосункæнуйнæгтæ, документалон бундор син ес æви нæ?

Аци дууæ адæймагей фембæлдтити туххæй бæлвурддæрæй загътонцæ финсгутæ Дзадтиати Тотурбег æма Лидия Либединская сæ киунугæ «За вас отдам я жизнь», зæгъгæ, уоми. Кæд киунугæ арæзт æй документти бундорбæл (поэти исфæлдистадон биографи ахур кæнгæй, Тотурбег æрзилдæй Ленинграды, Стъараполи, Херсони архивтæбæл æма музейтæбæл, дзубанди кодта берæ адæми хæццæ), уæддæр си берæ бунæттæ 'нцæ зæрдæдзоргæ финст. Æркæсæн историон факттæмæ.

Крымшамхалов Ислам Пашай фурт кодта скъолатæ æма хедтæ аразуни куст, адтæй зæнхикусти раззагдæр мадзæлттæй пайда кæнуни фарсхуæцгутæй еу, архайдта рæзæдзæхæрати нимæдзæ фæффулдæр кæнунбæл, ахид цудæй геологон экспедицити. Мадта Тебердай курорт исаразуни гъуддаги дæр раззагдæртæй еу адтæй Крымшамхалов.

Поэт, хузæгæнæг, национ азбуки автор Ислам Крымшамхалов раги байзадæй седзæрæй, гъомбæл кодта Балхъари – æмади æнсувæр Ислам Урусбиеви хæдзари. Аци хæдзарæ ба сæ уарзон бунат адтæй, уруссаг культури минæвæрттæй Цæгат Кавказмæ ка исæфтудæй, уонæн. Мадта хуæнхон бæрзæндæ Эльбрусмæ исхезуни фæндæ ка искодта, еци зундгонд уруссаг æма фæсарæйнаг альпинисттæн дæр аци хæдзарæ адтæй сæ фусунуат.

Ислам Урусбиеви хæдзарæ адтæй Баксани коми. Æма ка ба нæ бабæрæг кодта æ дзамани аци хæдзарæ: англисаг альпинист Дуглас Фрешвильд, венгриаг географ Мориц Дечи, Тифлиси кавказаг музейи бундорæвæрæг Густав Радде, искурдиадæгин уруссаг хузæгæнæг Н.А. Ярошенко, композитор С.И. Танеев, профессор М.М. Ковалевский, академик В.Ф. Миллер, хуæнхти риндзитæмæ хезунæй æхецæн ка искадæ кодта, еци А.В. Пастухов… 1911 анзи Урусбиевти хæдзари адтæнцæ Владикавкази хуæнхон клуби иуонгтæ – газет «Терек»-и репортер С.М. Костриков (Киров) æма революционер П.Г. Лучков.

Крымшамхалови ирисхъи æнзтæй махæн уæлдай цæмæдесагдæр æй, Петербурги ци рæстæг рарвиста, е. Æригон гвардион афицер хъæбæр тулавастæй бавналдта ахурмæ, æ уодæй уод кодта раззагдæр культури хæццæ базонгæ унмæ: æхсæвæй-бонæй кастæй Лев Толстойи уадзимистæ, игъуста аллихузон лекцитæмæ, цудæй театртæмæ.

Къоста æма Ислам Петербурги ку нæ исæмбалдайуонцæ, уæддæр син æрзæткъахæн «Эльбрус»-и ба кæрæдзебæл райевгъуйæн нæ адтæй, уомæн æма сæ дууæ дæр еци-еу рæстæг уоми кустонцæ. Стъарапойлаг бæстæзонæг В. Парфененко куд финсуй, уотемæй Къоста æма Крымшамхалов Стъараполи гимназий дæр еумæ ахур кодтонцæ. Мадта, æвæдзи, аци дууæ адæймагемæн сæ фиццаг фембæлд дæр адтайдæ Стъараполи гимназий.

«Хъæрæсе-Черкесский историй очерктæ»-йи автортæ финсунцæ, зæгъгæ, «поэт æма хузæгæнæг Крымшамхалови зундирахаст ирæзтæй æма æ гакки бадтæй æ тæккæ хæстæгдæр æмбæлтти æндæвдади фæрци; еци хæстæгдæр æмбæлттæ ба адтæнцæ, комкоммæ Чернышевский æма Добролюбови идейитæбæл ка исгъомбæл æй, уæхæн адæймæгутæ: разагъди уруссаг хузæгæнæг-демократ Н.А. Ярошенко æма устур ирон поэт, хузæгæнæг, революцион демократ Хетæгкати Къ.». Мæскуй хузæгæнгути скъоламæ дæр Къоста æма Ярошенкой фæндæмæ гæсгæ бацудæй Крымшамхалов. Фал е 'нæнездзийнадæ ке фæллæмæгъдæр æй, уомæ гæсгæ 'й каст нæ фæцæй æма фæстæмæ Хъæрæсемæ исæздахтæй.

«Ислам Крымшамхалови хæдзарæ Тебердай адтæй æнæгъæнæ Хъæрæсей культурон центри хузæн, аци хæдзари фæрци Хъæрæсей раззагдæр интеллигенцийæн æ бон адтæй Уæрæсей демократон культури хæццæ æхе федарæй-федардæр бæттун. Ами, Ислами хæдзари, ахид цардæнцæ е 'мбæлттæ æма æмгустгæнгутæ Н.А. Ярошенко æма Хетæгкати Къоста. Адтæнцæ си геолог профессор И.В. Мушкетов, инженер Кондратьев, композитор Алябьев, артист Чуприников, дагестайнаг революционер Махач Дахадаев æма иннетæ. Уæхæн адæми хæццæ ахид ке æмбалдæй, е ба æнæфæззингæ нæ фæцæй Крымшамхаловæн æ зундирахастбæл».

Мадта кæд Къоста æма Крымшамхалов уотæ лимæнæй цардæнцæ, уæд кæрæдземæ финстæгутæ нæ финстайуонцæ? Гъулæггагæн, аци фарстатæн бæлвурд дзуапп абони уæнгæ дæр нæ къохи неци æрмæг ма бафтудæй. Байзадæй айдагъдæр дууæ документалон æвдесæндари: етæ дзорæг æнцæ Къоста æма Крымшамхалови 'хсæн рахастдзийнæдтæбæл уотæ берæ дзубанди ке цæуй, е дзæгъæли хумæтæги ке нæй, уобæл.

Къостай дессаги поэтикон бунти 'хсæн фæууинæн ес æмдзæвгæй финст финстæгутæ. Уонæн сæ фулдæр æнцæ тагъдтагъд, гъазгæмхасæнти финст, гъома, ескæд сæ ниммухур кæна, е Къостайæн æ гъудий дæр нæ адтæй. Мадта ин исонибони æ цард æма е 'сфæлдистадæ ка æртаса, уонæн ахсгиаг документтæ исуодзæнæнцæ, уой æнгъæл дæр кæцæй адтайдæ. «Е.Е.Н.», зæгъгæ, еци финстæги кæсæн:

«Игры уж нет, – крокет заброшен, Художник и поэт Ислам…»

«Художник и поэт Ислам» – ами, ке зæгъун æй гъæуй, дзубанди цæуй Крымшамхаловбæл. Иннæ финстæг «Соне и Миле Б.» дæр æй еци анзи (1899) финст æма бабæй уоми дæр – Ислами кой.

Фал уæддæр ци æвдесæндартæ æма æрмæгути кой кодтан, етæ цийфæнди берæ ку уонцæ, уæддæр ескæд еске æнæ бафæрсгæ нæ фæууодзæнæй: етæ дæр хуарз, фал комкоммæ дууæ адæймагей рахастдзийнæдтæбæл ка дзора, уæхæн документ ес æви нæ? Æма æ бафарст раст уодзæнæй: Кавкази Исламтæй фулдæр ци ес, цо æма 'й базонæ, кæци Ислам адтæй, уой! Рæсугъд дзубанди цийфæнди æцæг хузи ку уа, уæддæр рæсугъд дзубандийæй уæлдай неци æй, уомæ гæсгæ махæн байагъаз кæндзæнæй айдагъдæр документалон æвдесæндар. Æма уæхæн æвдесæндар ес (кæд, гъулæггагæн, нуриуæнгæ Къостай исфæлдистадæ æртасгутæн зундгонд нæма адтæй, уæддæр).

Цæветтонгæ, еууæхæни, Устур Фидибæстон тугъди фæсте, Цæгат Иристони медицинон институти директор Хæдзæрæгифурт архайдта зундгонд дохтир Гæздæнти Дзибини архивти хæццæ, æма си гæгъædити астæу иссирдта Хетæгкати Къостай къохæй финст цубур финстæг. Аци финстæг директор равардта финсæг Мамсурати Дæбемæ. Дæбе ку рамардæй, уæд финстæги къохфинст иссерунæн фадуат нæбал фæцæй, фал æ фотокъопи байзадæй: Цæгат Иристони бæстæзонæн музейæн æй балæвар кодта дохтир Гиоти Н.А. Мадта Гæздæнти Дзибини архиви ци финстæг-нистауæн ирд æрцудæй, е кæмæ æрвист гъæуама адтайдæ, е зин базонæн нæй, финстæгæн æ текст ку бакæсæн, уæд: «Дорогой Ислам! Устрой, возможно, лучше моего земляка доктора Газданова. Докажи ему, что наша Теберда – самый лучший курорт в мире. Как теперь твое здоровье? Привет твоей семье! Твой Коста».

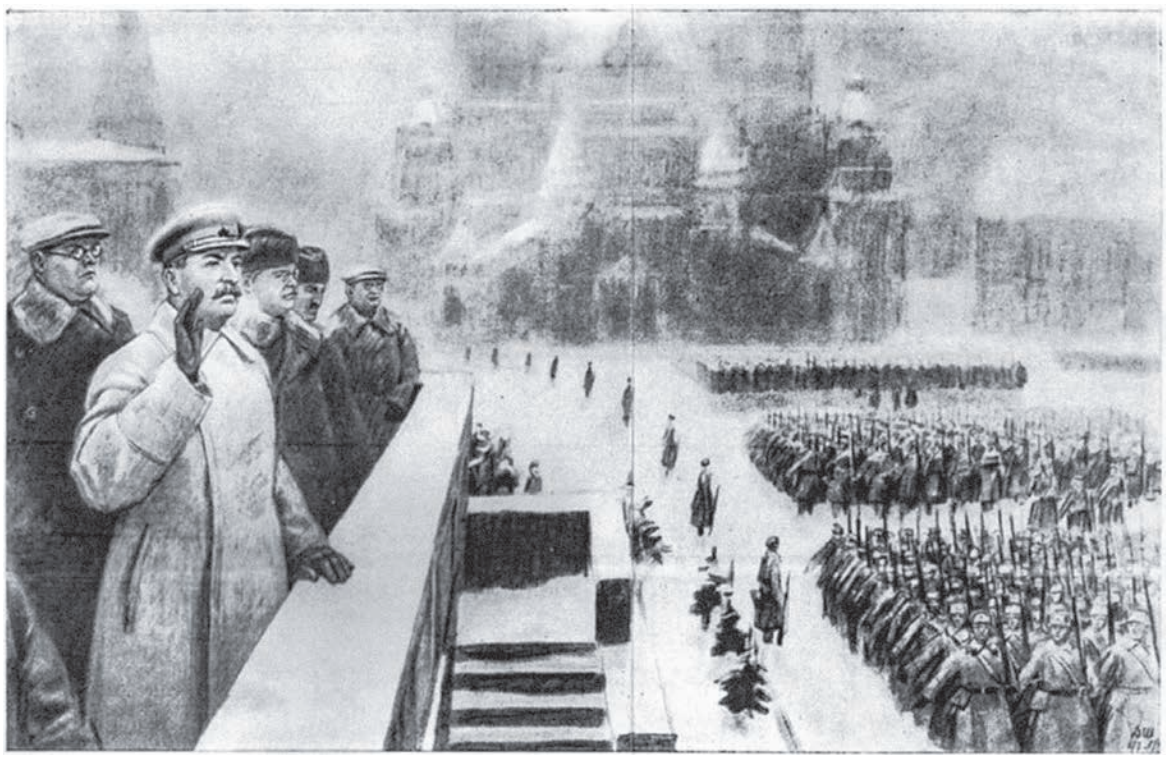
Гæздæнти Дзибин е 'ригонæй фæстæмæ бæлдтæй, цæмæй Иристони дæр курорттæ адтайдæ, уомæ. Æма Къостай унаффæмæ гæсгæ æрвист æрцудæй Тебердамæ – фæлтæрддзийнадæ агорæг. Куд дзорунцæ уотемæй, Къоста Дзибинмæ ци финстæг равардта, уомæн æ фарсбæл финст адтæй: «Исламу Крымшамхалову».

Фæстагмæ Гæздæнти Дзибин Иристони иссæй номдзуд дохтир. Владикавкази ин ци косæнуат адтæй, уоми берæ æнзти дæргъи фарсбæл ауигъд адтæнцæ Хетæгкати Къостай конд дууæ хузи, сæ еу – «Тебердай дæлвæзæ».

ХЪУСАТИ Генри

Хъæрæсе-Черкесий адæмон хузæгæнæг Магомед Хабичев рагæй бæлдтæй номдзуд ærдхуæрдтæ Хетæгкати Къоста, Ислам Крымшамхалов æма Николай Ярошенкой сорæттæ исфæлгонц кæнун. Æма ин æ еци фæндæ исæнхæст кæнун бантæстæй – исфæлдиста уони номерæн скульптурон композици, æвæрд ærцудæй сахар Кисловодски.

Георгий ЖУКОВ (1896-1974), Маршал Советского Союза: «Как известно, в канун праздника в столице на станции метро «Маяковская» было проведено торжественное заседание, посвященное 24-й годовщине Великой Октябрьской социалистической революции, а 7 ноября на Красной площади состоялся традиционный военный парад.

«ЗА МОСКВУ БУДЕМ ДРАТЬСЯ ВОВСЮ»

Как Сталин провел секретный парад на Красной площади в самый разгар войны

Ярослав СОЛОНИН

85 лет назад, 7 ноября 1941 года, на Красной площади прошел самый, пожалуй, немыслимый парад в истории. Москву бомбили. Вражеские фугасы взрывались на территории Кремля. Немецкие танковые части находились в нескольких десятках километров от столицы. В городе действовало осадное положение. Но морозным утром по брусчатке прошли пехотные полки и бронетехника – и прямо с площади ушли на передовую. До Победы было еще далеко, однако это был сигнал, что Москва – а значит, и Россия – не сдастся. «Лента.ру» рассказывает, как парад 7 ноября 1941 года разбил немецкие надежды на победный марш по Красной площади.

«ПАРАД В МОСКВЕ БУДЕМ ПРОВОДИТЬ?»

Октябрь 1941 года стал для Москвы одним из самых тяжелых месяцев со времен вторжения Наполеона.

С 22 июля город стали бомбить, а с середины октября – регулярно и методично. Воздушную тревогу объявляли по четыре-пять раз в сутки. Из Москвы на восток вывозили заводы, наркоматы, Президиум Верховного Совета и правительство. Иностранные посольства отправили в Куйбышев – бывшую Самару.

14 октября пали Ржев и Калинин – нынешняя Тверь. До столицы по прямой оставалось около 160 километров.

На следующий день Государственный комитет обороны принял секретное постановление об эвакуации столицы. В городе начались перебои с транспортом, закрывались магазины, на улицы стекались растерянные люди. Многие покидали город.

16 октября в Москве впервые встало метро. Станции и тоннели обесточили и начали минировать: по приказу наркома путей сообщения Лазаря Кагановича метро готовили к взрыву и затоплению на тот случай, если вермахт ворвется в город.

Метро простояло меньше суток: вечером 16 октября от «Сокольников» до «Парка культуры» прошел первый поезд. Но паники это не остановило. Власть в городе держалась на волоске.

Поэт Константин Симонов вспоминал, что очень многие тогда верили, что немцы вот-вот войдут в Москву. Ходили слухи, что враг уже в Филях, что уже сбросили нацистский десант в районе Рижского вокзала. Это развязало руки мародерам и паникерам.

Они громили брошенные склады и магазины, грабили напуганных людей на вокзалах. Обчищали обывателей, бабушек, «пиджаков» – то есть солидных людей.

ЗАПУСТЕНИЕ ДОБРАЛОСЬ И ДО КРЕМЛЯ.

Нарком авиапромышленности Алексей Шахурин вспоминал, что Кремль выглядел безлюдным. Дверь квартиры Сталина была нараспашку. Шахурин приехал первым, вешалка в прихожей была пуста. Тут из спальни вышел Сталин.

«На нем, как всегда, были куртка и брюки, заправленные в сапоги. Я увидел, что в месте сгиба они были худые. Сталин поймал мой удивленный взгляд и неожиданно сказал: «Обувку увезли»», – писал Шахурин.

С 20 октября в Москве и прилегающих районах ввели осадное положение и комендантский час. Паникеров, провокаторов и мародеров расстреливали на месте. Порядок вернули. Но главное – москвичи узнали, что Сталин остался в Кремле. Настроение стало меняться.

Журналист Лазарь Бронтман записал в дневнике:

И сразу отлегло: Сталин в Москве – значит, за Москву будем драться вовсю и, видимо, Москву до последней возможности не сдадим

Но город продолжали готовить к худшему.

Мосты, заводы и ключевые здания оставались заминированными. Тело Ленина еще летом вывезли в Тюмень. Главный голос страны Юрий Левитан выходил в эфир из эвакуации в Свердловске – и оттуда на весь мир звучало привычное: «Говорит Москва!»

29 октября 500-килограммовая немецкая бомба взорвалась во дворе кремлевского Арсенала. Погиб 41 человек, еще четверых так и не нашли, больше сотни были ранены.

И именно в эти дни Сталин вызвал командующего войсками Московского военного округа Павла Артемьева и командующего ВВС Павла Жигарева.

Сталин задал вопрос, который в той обстановке казался абсурдным:

Парад в Москве будем проводить?

«ЭТО ПОДНИМЕТ ДУХ ВОЙСК И ТЫЛА»

Первой реакцией военных было недоуменное молчание. Командующий ВВС Московского военного округа Николай Сбытов позже вспоминал: «Военный парад в Москве проводился каждый год, но в 41 году обстановка была настолько исключительной, что никто и не думал о нем. Какой парад, когда минируются мосты через канал Москва – Волга, заводы «Красный Октябрь» и ТМЗ?!»

Не верил в эту затею и командующий Московским военным округом Павел Артемьев.

Незадолго до этого он возвращался с инспекции ближних рубежей обороны и едва не погиб. У окраины Москвы его машина наткнулась на группу солдат, разворачивавших орудия. Запоздало генерал разглядел незнакомую форму. Это были немцы.

Враг был почти у ворот.

Но Сталин повторил вопрос – уже жестко. По воспоминаниям Сбытова, сделать это пришлось трижды, и на третий раз голос стал совсем рассерженным. Только тогда военные заговорили разом:

Да, конечно, это поднимет дух войск и тыла!

Параду – быть. В первых числах ноября наступление вермахта замедлилось. Группа армий «Центр» выдохлась: танки вязли в осенней распутице, топлива не хватало, коммуникации растянулись, потери росли. 30 октября защитники Тулы остановили танковую армию Гудериана, рвавшуюся к Москве.

Но небо над столицей оставалось опасным.

Немецкая авиация продолжала налеты. Зенитные батареи, в которых служили вчерашние школьники и студенты, работали без передышки. Истребители дежурили на подступах к городу. Большинство бомбардировщиков люфтваффе сбрасывали бомбы над полями и лесами, но отдельные машины прорывались к жилым кварталам.

1 ноября Сталин вызвал к себе командующего Западным фронтом Георгия Жукова: «Мы хотим провести в Москве, кроме торжественного заседания по случаю годовщины Октября, и парад войск. Как вы думаете, обстановка на фронте позволит нам провести эти торжества?» – спросил Сталин.

Жуков подтвердил, что на земле немцы в ближайшие дни наступать не смогут. Главная угроза – с воздуха.

Чтобы прикрыть Красную площадь, к Москве стянули истребители и средства ПВО.

Подготовку парада поручили Павлу Артемьеву. В мирное время на подготовку уходило полтора-два месяца. Теперь же была всего неделя.

Все держали в строжайшем секрете. Участникам объявили, что их собирают для строевой подготовки перед отправкой на фронт. Мол, строевая хромает, а в такое время расхлябанным быть нельзя.

До 6 ноября о настоящем плане не знали даже многие чиновники и военачальники.

Вечером 6 ноября торжественное заседание Моссовета провели под землей, на станции метро «Маяковская».

Разведчик Павел Судоплатов, участник событий, вспоминал:

Мы спустились на эскалаторе и вышли на платформу.

С одной стороны стоял электропоезд с открытыми дверями, где были столы с бутербродами и прохладительными напитками. В конце платформы находилась трибуна для членов Политбюро

Доклад Сталина передавали по радио на всю страну. Самой хлесткой в нем стала фраза: «Если немцы хотят иметь истребительную войну, они ее получат».

После заседания узкому кругу военачальников сообщили: парад завтра утром. Командиры частей узнали об этом в 23 часа. У них осталась одна ночь.

В самое тяжелое время обороны Москвы, 16 ноября 1941 года беспримерный подвиг совершили 28 героев-панфиловцев, не пропустивших к столице немецко-фашистские танки у разъезда Дубосеково (Волоколамское направление).

Бойцы прямо с Красной площади шли на фронт... Это событие сыграло огромную роль в укреплении морального духа армии, советского народа и имело большое международное значение. В выступлениях И.В.Сталина вновь прозвучала уверенность партии и правительства в неизбежном разгроме захватчиков...»

НЕСОСТОЯВШИЙСЯ ПАРАД НАЦИСТОВ

Пока Москва тайно готовила свой парад, в Берлине и немецких окопах говорили о другом – о так называемом параде победителей. Пресс-секретарь Гитлера Отто Дитрих еще 9 октября 1941 года заявил иностранным корреспондентам:

С Советским Союзом покончено. Военная мощь большевиков сломлена окончательно

Немецкая пропаганда преподносила падение Москвы как вопрос считаных дней. Вермахт уже имел опыт победных парадов в захваченных европейских столицах – от Варшавы до Парижа.

По воспоминаниям советских бойцов и жителей оккупированных деревень, немецкие офицеры не скрывали: они ждут марша по Красной площади. Среди советских солдат ходили рассказы, будто в немецких обозах уже везут парадную форму и ящики с железными крестами.

Будущий сын полка Виктор Гладышев, тогда восьмилетний мальчишка из оккупированной деревни под Наро-Фоминском, вспоминал:

Они целыми днями маршировали по деревне, очень красивые, с начищенными автоматами, под звуки духовой музыки. Постоянно над деревней разносились их фашистские лозунги. Пушки привезли, огромные, красивые... Охотно рассказывали нам, что готовятся к параду «в Кремле», говорили «Сталин – капут», смеялись

Говорили и о том, что вермахт хочет пройти по Москве именно 7 ноября, в годовщину Октябрьской революции. Документальных доказательств точной даты немецкого парада нет, но ожидание такого триумфа было частью немецкой пропаганды.

Битву за Москву солдатам вермахта подавали как венец блицкрига: после этого – лавры, отдых, теплые квартиры, отпуска в Германию, возвращение домой.

Фашистская пропаганда вбивала в головы своих солдат мысль о том, что захват Москвы будет означать конец войны, победное возвращение домой

Константин Телегин

«Войны несчитанные версты»

Но вместо парада победителей вермахт получил изнурительные бои на подступах к городу и особо лютую зиму «генерала Мороза». А утром 7 ноября 1941-го радио по всему миру передало: Москва проводит парад.

СОСТОЯВШИЙСЯ ПАРАД

Для участников парада этот день начался задолго до рассвета. Обычно парады на Красной площади проводились в 10 утра, но в 1941-м начало перенесли на 8 часов, чтобы затруднить немецкой авиации удар по открытым колоннам и трибунам.

Когда Артемьев спросил в Ставке, как действовать, если утром 7 ноября враг совершит налет на Москву, ему ответили:

Надо принять все меры, чтобы ни один фашистский самолет не проник в московское небо

Накануне Москва пережила налет около 250 самолетов люфтваффе. 34 из них были сбиты, остальным не удалось дойти до целей.

Принимал парад маршал Семен Буденный. В 08:00 он выехал из Спасских ворот на коне.

Стоял мороз. Москву заметало пургой. Низкие тучи и снег снизили видимость, немецкие аэродромы замело.

Участник парада Евгений Хесин, добровольцем ушедший на фронт, писал в письме любимой девушке: «День сегодня холодный, снежная пурга. Вышли мы в 5 часов утра, еще было темно и пусто на суровых улицах теперешней Москвы. Только флаги напоминали о празднике. Вообще, кроме флагов и нескольких портретов, ничего нет… Парад начался в 9 часов (мы здорово уже успели продрогнуть) речью Сталина, из которой я уловил лишь очень меткое сравнение с 1918 годом. Ну, а потом прошли мы мимо трибуны, где были Сталин, Буденный и другие».

Хесин ошибся на час: официально парад начался в 08:00. Сталин никогда до этого на парадах 7 ноября не выступал.

Иосиф Сталин среди прочего ответил на вопрос, который тогда задавал себе каждый, – когда закончится война:

Еще несколько месяцев, еще полгода, может быть, годик – и гитлеровская Германия должна лопнуть под тяжестью своих преступлений

И дальше – обращаясь к тем, кто уходил с площади на фронт: «На вас смотрят порабощенные народы Европы, подпавшие под иго немецких захватчиков, как на своих освободителей. Великая освободительная миссия выпала на вашу долю. Будьте же достойными этой миссии! Пусть вдохновляет вас в этой войне мужественный образ наших великих предков – Александра Невского, Димитрия Донского, Кузьмы Минина, Димитрия Пожарского, Александра Суворова, Михаила Кутузова!»

Первыми по брусчатке прошли курсанты 1-го Московского Краснознаменного артиллерийского училища. По воспоминаниям Артемьева, многие из них прибыли прямо с передовой.

Сводным оркестром почти из двухсот музыкантов дирижировал Василий Агапкин – автор «Прощания славянки».

На морозе металл мундштуков примерзал к губам духовиков. Агапкин простоял на подставке более двух часов. Когда пришла пора освобождать площадь для техники, его сапоги примерзли к настилу, дирижера пришлось отрывать силой. Такой был мороз.

За пехотой шли дивизии НКВД, ополченцы, моряки. Потом – тачанки, зенитки, артиллерия. Финалом стал рев танков. По Красной площади прошли Т-34 и КВ-1. Часть машин прямо с заводов вели механики-испытатели.

Всего в параде участвовали около 28,5 тысячи человек, 160 танков и 140 орудий. Авиационный пролет отменили: из-за метели самолеты не могли подняться в воздух.

РЕЧЬ, КОТОРУЮ НЕ СНЯЛИ

Из-за секретности кинооператоров не предупредили о переносе начала парада с 10:00 на 08:00.

Когда съемочная группа добралась до Красной площади, Сталин уже заканчивал речь. Колонны киношники снять успели, но синхронной звуковой записи выступления нет.

Пехота уже прошла. Ее хвост успела снять Сухова. Большими хлопьями идет снег. Но выступал Сталин, а это никто не снял

Марк Трояновский

«С веком наравне: дневники, письма, записки»

Позднее речь пришлось записывать заново.

В Кремле соорудили макет трибуны Мавзолея. Сталин снова надел шинель и повторил текст перед камерой. Чтобы создать впечатление мороза, в зале распахнули окна.

Парад длился всего один час и две минуты. Но его участники не разошлись по казармам.

Едва миновав собор Василия Блаженного, колонны выходили на радиальные улицы и уходили к Волоколамскому, Ленинградскому и Дмитровскому шоссе – прямо на фронт.

ЭХО КРАСНОЙ ПЛОЩАДИ

Парад 7 ноября не остановил немецкое наступление. После него бои в непосредственной близости от Москвы продолжались еще почти месяц. Вермахт попытался охватить Москву клещами – с севера через Клин и Истру, с юга через Тулу. Немецкие части подошли к Москве ближе, чем когда-либо.

Но их наступательный потенциал был исчерпан. 5-6 декабря Красная армия перешла в контрнаступление под Москвой. Психологический эффект парада невозможно было измерить сводками Генштаба. Для страны он означал: столица стоит – значит, и страна устоит. Для армии – что руководство и резервы на месте. Для противника – что блицкриг захлебнулся, а план «Тайфун» трещит по швам. Что вместо теплых квартир, отпусков и победных маршей немецких солдат ждут морозы, сугробы, окопы – и Красная армия, которая не собирается отступать.

Кадры заснеженной Красной площади и выступление Сталина вошли в документальный фильм «Разгром немецких войск под Москвой». В американском прокате он вышел под названием Moscow Strikes Back – «Москва наносит ответный удар» и в 1943 году получил «Оскар» как лучший документальный фильм.

Для Павла Артемьева, организатора парада 7 ноября, эта история имела продолжение: он участвовал в подготовке и проведении Парада Победы 24 июня 1945 года.

* * *

Парад 7 ноября 1941 года , конечно, не переломил ход войны. Но он изменил ее восприятие – в Москве, в оккупированных странах Европы, в замерзших окопах и в столицах союзников.

Он показал, что с этой страной не покончено. Ее армия будет сражаться, ее столица – стоять. Октябрьское ощущение, что Москва вот-вот падет, уже не определяло настроение ни в городе, ни в стране.

* * *

О параде в Москве на Красной площади 7 ноября 1941 года написано много публицистических и художественных произведений, и даже научных работ. Большинство из них размещены и в социальных сетях. Вот и предлагаемый сегодня вашему вниманию материал, тоже перепечатываем из тех же социальных сетей. А еще публикуем стихотворение известной поэтессы, участницы Великой Отечественно войны Юлии Друниной.

Юлия ДРУНИНА

ПАРАД В СОРОК ПЕРВОМ

Наверное, товарищи, не зря,
Любуясь шагом армии чеканным,
Всегда припоминают ветераны
Другой – суровый – праздник Октября.

Была Москва пургой заметена,
У Мавзолея ели коченели,
И шла по Красной площади Война –
Усталая, в простреленной шинели.

То батальоны шли с передовой,
Шли на парад окопные солдаты.
В тревожных небесах аэростаты
Качали удлиненной головой.

Терзали тело Подмосковья рвы,
Убитых хоронил снежок пушистый,
Сжимали горло фронтовой Москвы
Траншеи наступающих фашистов.

А батальоны шли с передовой,
Шли на парад окопные солдаты!
Недаром в небесах аэростаты
Качали удивленно головой!

Кто может победить такой народ?..
Не забывайте сорок первый год!

ВСЕГО В ПАРАДЕ ПРИНЯЛИ УЧАСТИЕ

28467 человек.
Из них
19044 – пехота (69 батальонов),
5520 – Московское ополчение (20 батальонов),
2165 артиллеристов,
732 стрелка и пулеметчика (5 моторизованных батальонов),
546 кавалеристов (6 сабельных и 1 тачаночный эскадрон),
450 танкистов.
160 танков – КВ-1,Т-34, Т-60 и БТ-7.
140 стволов артиллерии – 12 малокалиберных и 128 орудий большой и средней мощности.
А также **232 автомобиля**,
16 тачанок,
296 пулеметов,
18 минометов и
12 зенитных пулеметов.

В России 19 ноября отмечается День ракетных войск и артиллерии. Этот праздник почетно отмечается и в Северной Осетии – многие наши земляки прославленно служили и сейчас служат в рядах этого рода Вооруженных сил страны.

☺ ☺ ☺

Главное правило финансовой грамотности: чем дольше спим, тем меньше тратим.

☺ ☺ ☺

Совесть – лучший контролер, но решения принимает не она.

☺ ☺ ☺

Люди жили бы долго и счастливо, если бы им не мешали другие люди.

☺ ☺ ☺

Когда ты начальник, то не покидает ощущение, что работаешь только ты один.

ÆРКÆСÆ ÆМА ДÆ УОДИГЪÆДИ МЕНЕУГУТÆ ÆРГОМДÆРÆЙ БАЗОНÆ!..

УСХЪÆЗ ГАЛ – СУЙНÆСАСТ!..

Гъе уотæ рауайунцæ æгæр тæлтæг ка фæууй, уони хедаруни фæстеугутæ. Æма дæумæ ба еци менеуæгæй ести хъæртуй. Уой базонунæн бавзарайтæ, мæнæ абони ке мухур кæнæн, еци фарстатæбæл æргом дзуæппитæ раттун – уотемæй хуæздæр базондзинайтæ, цæйбæрцæбæл цибæл айтæ, уæдта уæхе цæйбæрцæбæл уорамунгъон айтæ, уони.

1. Цидæр буцæути архайунмæ тулаваст дæ?

а) Мæхе си еуварс раласун – 3.

б) Хатгай, дзубанди цæбæл фæццæуй, еци фарста мæмæ цæмæдесаг ку фæккæсуй, уæд – 2.

в) Уарзун естæбæлти буцæу дзубанди кæнун – 1.

2. Дæ særдиуагæ ахид феййевис?

а) Ахид фæууй уотæ – 1.

б) Æстæн хатт – 2.

в) Некæд – 3.

3. Уæхæн уавæри ескæд бахаудтæ: цидæр фæндæ дæ сæри исæвзуруй æма иннæ гъуддæгутæ æстæфгæ дæр нæбал фæккæнис?

а) Уæхæн уавæри уæнгæ некæдма исхъæрттæн – 3.

б) Фæууй – 1.

в) Некæдма, фал гæнæн ба ес – 2.

4. Ескæд гъазтай «еукъохуг бандити» гъæзтитæй?

а) Некæд, уæдта мæ særди дæр некæд адтæй – 3.

б) Æ цæмæдесдзийнадæмæ гæсгæ еу къуар хатти, фулдæр ба нæ – 2.

в) Берæ хæттити – 1.

5. Ести цибæлдзийнадæ дæмæ ес?

а) Æнæмæнгæ – 1.

б) Раздæр уидæ, нур ба мин рæстæг нæбал фæууй – 2.

в) Нæййес, уæдта некæддæр адтæй – 3.

6. Дæ særдæ дæмæ ци фæдздзоруй, уобæл дæхе ахид бафæдзæхсис?

а) Алкæддæр – 1.

б) Мæ særдæмæ игъосун, фал хатгай ба æндæр фæндæ равзарун – 2.

в) Særдæй зундбæл фулдæр æууæндун – 3.

7. Компьютербæл ахид гъазис?

а) Уотæ ахид имæ ме ’ргом не ’здахун – 2.

б) Мæ бон æй берæ сахæттæ монитори рази бадун – 1.

в) Æгириддæр сæмæ мæ гъос нæ дарун – 3.

8. Лотерейтæ æма sms-гъæзтитæй фæгъгъазис?

а) Ахид – 1.

б) Хатгай, мæ хуарз særди ку фæуун, уæд – 2.

в) Нæ мæ ’ндавунцæ – 3.

9. Рæуки миутæ кæнунмæ тулаваст дæ?

а) Гъо – 1.

б) Æстæн хатт фæууй – 2.

в) Некæддæр – 3.

10. Казиной рагъазун дæ фæффæндуй?

а) Гъазтон берæ хæттити – 1.

б) Уæлдай æхцатæ мæмæ ку уа, уæд цæмæннæ – 2.

в) Уæхæн фæндæ мæмæ некæд фæууй – 3.

11. Дæ фæстаг æхцатæбæл ескæд гъазтай?

а) Уæхæн уавæрмæ мæхе не ’руадздзæнæн – 3.

б) Уидæ уотæ дæр – 1.

в) Некæд, фал сæрмагонд уавæрти ба гæнæн ес – 3.

12. Тæссаг ка уа, уæхæн гъуддаги бацæуни нифс дæмæ разиндзæнæй?

а) Уæхæн æнæбæрæг уавæртæй мæхе еуварс дарун – 3.

б) Мæ гъуддаг ке фæррæстмæ уодзæнæй, уобæл кæрæй-кæронмæ ку æууæндон, уæд цæмæннæ – 2.

в) Нифсгун ка нæй, е шампайнаг нæ ниуазуй – 1.

Æрнимаетæ, уæ дзуæппитæмæ гæсгæ ци баллтæ æрæмбурд кодтайтæ уони, æма уони бæрцæмæ гæсгæ ба хатдзæгтæ искæнетæ.

12-19 балли. Дæ дзуæппитæмæ гæсгæ цибæл уоди хецау дæ. Хатгай дæ гъæуй дæхе бауорамун, уæлдайдæр ба цибæлгæнæг гъæзтити рæстæг. Дæ бæрцæ ку зонай, уæд фæсмойнаг хабæртти некæд бахаудзæнæ. Е хауй, гъазуни уацари æнцонтæй бахаунæй тæссаг кæмæн æй, уонæмæ. Уомæн æма уой фæсте уомæй фæййервæзун хъæбæр зин фæууй.

20-28 балли. Дæхе уорамун дæ бон æй. Хилæ ракъахун, кенæ де ’хцатæ фæхуæрд унæй дин тæссаг нæй.

Ци афони гъæуй, еци рæстæг дæхе бауорамун æй дæ бон, дæ бон ма ’й гъазти фæстеугутæбæл расагъæс кæнун дæр.

29-36 балли. Бустæги цибæл særдæ нæ дæ, æвæдзи. Еуæрдигæй е хуарз æй, иннердигæй ба адæймагмæ ести гъуддагмæ цибæлдзийнадæ ку нæ уа, уæд æ цард æгъуз æма æнæцæмæдесаг исуй. Вольтер уотæ загъта: «Цибæлдзийнадæ думги хузæн æй. Наубæлæгъи пъарустæ ниддумуй æма ’й размæ тæруй, иннæ хатт ба ’й фæддæлдон кæнуй, æнæ уомæй æ бон нæй накæ кæнун». Уоди нифс цибæлдзийнади хæццæ баст нæй, фал си раст пайда кæнуни медæги æй.

РАСАГЪÆС КÆНАЙТÆ!..

Фарстатæн се ’мбесæй фулдæребæл раст дзуæппитæ ку раттай, уæд е уой æвдесæн æй, æма дæ зундгиндзийнадæ цæйбæрцæбæл бæрзонддæр æй:

1. Наполеони æфсæдтæ дæрæнгонд ку ’рцудæнцæ, уæд уонæми интендант (гæрзефтонг тухтæ хуæлцæй, тохæнгарзæй æма æндæр гъæугæ мадзæлттæй ефтонг кæнунбæл дзуапдæттæг) Стендаль иссæй финсæг, ниффинста берæ уацтæ æма надамонæг æрмæгутæ. Уотемæй æхецæн амал кодта фæццæруни фæрæзнитæ. Уой фæрци ка фæззиндтæй æма абони дæр ма хъæбæр пайдагонд кæмæй цæуй, еци дзурд куд хуннуй?

а) Саквояж. **б)** Турист. **в)** Круиз.

2. Æлхæнгути æргътæй кенæ барæнтæй еудадзуг ка сайдта, уой туххæй сæудегерти æхсæнадæй (гильдийæй) ке ратæриуонцæ, уони недзамайнаг Уæрæсей куд худтонцæ?

а) Врунгильды. **б)** Гильдебранды. **в)** Разгильдяйи.

3. Кæддæр бæх ка адтæй, фал ка æрæгудзæг æй, уой испайнагау куд хонунцæ?

а) Буцефал. **б)** Мустанг. **в)** Росинант.

4. Адæмон æууæндундзийнадæмæ гæсгæ «дууинсæй тар гъæдемæй» фæййервæзæн ес еу мадзали фæрци – гъæуама рамарай еу цидæр уæвæги? Æма е куд хуннуй?

а) Дæлуймони бæдолæ. **б)** Саскъæ. **в)** Гъуæрттун хæпсæ.

5. Аллихузон хузтæ хъæбæр агъазиауæй ке фæббæрæг унцæ нæ интеллектуалон архайди кæцидæр хæйттæбæл, е рагæй дæр зундгонд æй. Зæгъæн, кадæр си агъаз кæнуй гъуддаг хуæздæр унæн æма гъуди кæнуни бæлвурддзийнадæн. Уомæ гæсгæ ба дохтиртæ унаффæ кæнунцæ, скъолай ахури гъуддæгутæ æнхæст кæмæн не ’нтæсунцæ, еци сабийи уати фæрстæ уæхæн хузи хуарæнæй ниххуарун. Циуавæр æй еци хузæ?

а) Сау. **б)** Цъæх. **в)** Бор.

6. Цалдæр анзей размæ италиаг сахартæй еуей тærхондонæ еу æнæхæдзарæ хауллийæн рахаста хæдзари ахæст уни тærхон. Æма пъæлицаг алли изæр дæр æнæфæццохæй бæрæг кодта, еци мæгур æ хуссæн голлаги хуссуй асфальтбæл æхе бунати æви нæ, уой. Циуавæр сахари æрцудæй цау?

а) Милан. **б)** Неаполь. **в)** Палермо.

* * *

Аци фарстатæбæл раст дзуæппитæ ба кæсетæ нæ газети иннæ номери.

АЛЦИ ЗОНУН ДÆР ХУАРЗ ÆЙ!..

ДЗУРДИ ХЪАУРÆ

Еухатт минкъуй биццеу скъолайæй æ хæдзарæмæ æрбацудæй æма æ мадæмæ равардта ахургæнæгæй финстæг. Мадæ æвваст кæун райдæдта, уæдта æ биццеуæн финстæг бакастæй: «Дæ фурт æй гений, устур искурдиадæгин. Аци скъола минкъуй æй, æма си нæййес, естæбæл æй ка исахур кæна, уæхæн ахургæнгутæ. Дæ хуарзæнхæй, дæхуæдæг æй ахур кæнæ». Берæ æнзти фæсте, æ мадæ ку рамардæй, уæд бийнонти архивтæмæ кæсгæй, иссирдта еци

Томас Эдисон

финстæг. Байгон æй кодта æма си бакастæй: «Дæ биццеу зундцох æй. Махæн æй идарддæр иннети хæццæ нæ бон ахур кæнун нæбал æй. Уомæ гæсгæ ’й уæ хæдзари уæхуæдтæ ахур кæнетæ».

Биццеу хундтæй Томас Эдисон, æма уæдмæ иссæй æ доги зундгонддæр æргъудигæнæг (изобретатель). Эдисон фæккудтæй цалдæр сахатти æнæрлæугæй. Уæдта æ бонуги ниффинста: «Томас Алва Эдисон адтæй зундцох суваллон. Æ хъайтар мади фæрци е иссæй æ доги номдзуддæр гений».

Томас Эдисон (1847-1931), американ инженер, æримисæг, æргъудигæнæг, амалгъон. Америки Еугонд Штатти райста 1093 патенти æма æртæ миней бæрцæ ба – дуйней æндæр бæстити.

Дигорæ

Республикон дзиллон æхсæнадон-политикон газет «Дигорæ».
Сæйраг редактор: САКЪИТИ Э. Б.

Газет исаразæг æма уадзæг: РЦИ-Аланий мухури æма дзиллон коммуникацити гъуддæгути фæдбæл Комитет. 362003, РЦИ-Алани, г. Дзæуæгигъæу, Димитрови гъæунгæ, 2.

Редакций адрес: 362015 РЦИ-Алани, г. Дзæуæгигъæу, Къостай номбæл проспект, 11, 6-аг уæладзуг. Тел.: 25-22-56 (факс), 55-08-16; 25-93-00. **Нæ газети сайт:** http://gazeta-digora.ru. **E-mail:** gazeta.digora@kpmk.alania.gov.ru

Газет регистрацигонд æй бастдзийнади, хабархæссæг технологитæ æма дзиллон коммуникацити сферi Федералон службi Управлений РЦИ-Аланий. Рег. номер ПИ №ТУ15-00141, 2017 анзи 14 апърели. Газет мухургонд æрцудæй АБÆ «Рауагъдадæ «Хонсайраг регион»-и. 357600, г. Ессентуки, гъæунгæ Никольская, 5а.

Газет цæуй къуæре еу хатт – сабати.
Рафинсуни индекс: **73946.**
Тираж **530.** Заказ **№ 2508.**
Мухурмæ гъæуама финст æрцæуа – 17.00; 13.11.2026.
Мухурмæ финст æрцудæй – 17.00; 13.11.2026.

Нæ газетæй ист æрмæгæй пайда кæнун æнгъезуй, нæ редакций аразийæй. Уæдта гъæуама бæрæггонд уа, нæ газетæй ист ке æй, е.
Финстæгутæ, къохфинститæ, хузтæн рецензи нæ дæттæн, уæдта сæ автортæмæ дæр фæстæмæ не ’рветæн.
Газети ци æрмæгутæ рацæуа, уонæбæл бæрнондзийнадæ хæссунцæ сæ автортæ.